

REŠERŠ LITERATÚRY II.

**TECHNIKY ZALOŽENÉ NA ROZHOVORU A JEJICH VYUŽITÍ V
GENDEROVÝCH STUDIÍCH**

METODOLOGIE VÝZKUMU GENDEROVÉ PROBLEMATIKY (GEN 504)

Ing. Ján Kriváň (347649)

PSY – GEN kombinované studium

Vyučujúci: PhDr. Iva Šmídová, Ph.D.,
Mgr. Petr Fučík, Ph.D.

Dátum odovzdania: 3.5.2015

Fakulta sociálných štúdií MU, 2014/15

Existuje rada výskumných metód (kvalitatívnych i kvantitatívnych), ktoré sú vo výskumoch využívané. Otáznou však ostáva možná generalizácia výstupov výskumov s využitím rôznych metód [Disman 1993]. Spomínajúc generalizáciu, je však dôležité sa zamyslieť, či je vôbec pri daných metódach a prístupoch možná. Davidsonová a Layder [1994] pripomínajú, že sexistické hodnoty a pohľad na svet, či už implicitne alebo explicitne, vplýva na to, čo bude skúmané a ako budú interpretované výsledky výskumu. Preto v posledných rokoch sa dostáva na povrch požiadavka po feministickej metodológii vo výskume, ktorá by sa odtrhla od maskulínneho zamerania. Táto metodológia vstupuje i do prístupu k rozhovorom. Napriek feministickému pohľadu však existuje rada ďalších a autori tvrdia, že samotný psychologický a sociálny výskum bol často znehodnotený sexizmom.

V rámci ortodoxného prístupu k tvorbe otázok v rozhovore existovalo presvedčenie, že vo svete sú skúmateľné tvrdé fakty, medzi sebou nezávislé a oddelené od spoločenského kontextu. Zástancovia tohto prístupu sa nespoliehali na subjektívne výpovede toho, aký sexistický, či rasistický je komunikačný partner v rozhovore. Rovnako oprostovali subjektívne pocity výskumníka. Táto metóda chcela nájsť „objektívnu pravdu“ nevnímaním subjektívnych pocitov, ktoré ľudia dávajú realite [Davidson and Layder 1994].

Vzhľadom na to, že obaja participanti do rozhovoru vnášajú individuálne hodnoty a presvedčenia, je dôležité, aby výskumník podnikol kroky eliminujúce skreslenie. To je v rámci tohto prístupu možné prostredníctvom štandardizovaného rozhovoru. V prípade, že sa výskumník pýta napr. na sexuálne chovanie, musí klásť vždy tú istú otázku aby boli dáta zrovnateľné. O to dôležitejšia sa štandardizácia stáva v prípade viacerých výskumníkov. Je preto dôležité im poskytnúť tréning, ktorý objasní ako pristúpiť k výskumným osobám, priebeh rozhovoru a zaznamenávanie odpovedí a ich kódovanie. Dôležitým sa stáva i vzťah výskumníka s výskumnou osobou. Ak bude výskumník nepríjemný, je omnoho vyššia pravdepodobnosť, že komunikačný partner nebude kooperovať a neodhalí pravdu. Na druhej strane veľmi priaznivý vzťah môže skresliť výsledok tým, že sa komunikačný partner bude snažiť odpovedať tak, aby potešil výskumníka. Podľa autorov je tiež dôležité, aby bol rozhovor kontrolovaný výskumníkom. V prípade, že by dostávala výskumná osoba priestor k otázkam, mohlo by to skresliť výskum tým, že by dostala odlišné informácie ako iná skupina. Preto je dôležité slušným spôsobom obrátiť dôraz na odpovede výskumnej osoby. Vo vzťahu je tak predpokladaná určitá hierarchia, neosobnosť a dôraz na kontrolu, čo podľa feministického pohľadu odzrkadľuje maskulínny pohľad na svet [Davidson and Layder 1994].

Silverman [2005] vo svojom diele tvrdí, že výskumník sa nemôže nikdy vzťahovať len k štandardným, odosobneným rozhovorom, ale má prihliadať i na to, čo môže vidieť a to, akým spôsobom osoby v rozhovore interagujú. Davidsonová a Layder [1994] považovali eliminovanie subjektívnej stránky výpovedí za skresľovanie reality. Sociálna realita je práve budovaná prostredníctvom vnímania zážitkov a prikladanie im vlastného významu. Podľa Hesse-Biberovej, Leavyovej a Yaiserovej [2004] konceptualizácia pozitivistov a ich otázok bola jasne odzrkadlenou mocenskou štruktúrou v spoločnosti. Síce sa snažila byť čo najviac racionálnou, emócie sú však podľa Halpinovej [1989 in Hesse-Biber, Leavy and Yaiser 2004] neoddeliteľnou súčasťou vedy a musia byť do nej integrované.

Osobnejší prístup ponúkal kvalitatívny výskum. Davidsonová a Layder [1994] popisujú kvalitatívny rozhovor ako ten, v ktorom sa dôraz kladie na subjektívne významy. Otázky pri tejto metóde sú tak otvorenejšie. Rovnako sa mení i postavenie výskumníka a výskumnej osoby. Tá už nie je kontrolovaným subjektom, aktívne zapájajúcim sa do vysvetľovania, čo následne kladie podľa autora omnoho väčšie požiadavky na výskumníka a jeho flexibilitu. Rozhovor tak akceptuje jedinca a ich subjektívne vnímanie. Subjektivita sa na rozdiel od ortodoxného prístupu stáva dôležitou súčasťou rozhovoru. Flexibilita a reaktivita kvalitatívnych rozhovorov však neznamená, že nie sú vopred pripravované. Výskumník sa snaží udržať zámer rozhovoru a pokiaľ sa v prvej časti nedočká odpovedí na jeho otázky, ujasňuje si ich v neskorších častiach rozhovoru. Kvalitnejšie výpovede sa dajú očakávať pri kladnom vzťahu participantov rozhovoru. Dobrý vzťah medzi interagujúcimi pomáha i výskumníkovi lepšie kontrolovať a smerovať rozhovor. Podľa Hesslera [1992 in Davidson and Layder 1994] by kontrola mala byť budovaná prostredníctvom nedirektívneho prístupu, v ktorom výskumná osoba môže aspoň čiastočne budovať agendu.

Na nedirektívny prístup nadväzuje feministický prístup k rozhovorom. Feministky kritizujú maskulínne prístupy. Síce oba predošlé prístupy do určitej miery zmieňovali budovanie vzťahu medzi účastníkmi rozhovoru, Oakelyová [1982 in Davidson and Layder 1994] podtrháva dôležitosť nehierarchického vzťahu. Podľa nej je dôležité aby bol výskumník ochotný investovať vlastnú identitu do tohto vzťahu. Hlavným rozdielom medzi predchádzajúcim prístupom k rozhovorom je to, že vo feministickom prístupe si môže výskumník vybudovať priateľský vzťah s výskumnou osobou. Vplyv priateľstva na rozhovor je u feministiek naopak vnímaný pozitívne. V tomto vzťahu si účastníci rozhovoru najviac rozumejú, keďže zdieľajú podobné životné skúsenosti a genderovú socializáciu. Rozhovor sa tak stáva nevykorisťujúcim. Napriek dôrazu na kontrolu u predošlých prístupov, feministický prístup necháva smerovanie spytovaným ženám a kladie dôraz na to, čo ony považujú za dôležité. Len tento prístup v sebe nesie emancipačný potenciál a dovoľuje študovať ženský pohľad na svet. Pomeroy [1972 in Davidson and Layder 1994] preto tvrdí, že pre podporu budovania dobrých vzťahoch je dobré odzrkadliť charakteristiky ako gender a rasu (ženy by tak mali viesť rozhovory so ženami).

Použitá literatúra

Davidson, O. J., D. Layder. 1994. *Methods Sex and Madness*. London: Routledge.

Disman, M. 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Hesse-Biber, S. N., P. Leavy, M. L. Yaiser. 2004. *Feminist Perspectives on Social Research*. New York: Oxford University Press.

Silverman, D. 2005. *Ako robiť kvalitatívny výskum. Praktická príručka*. Bratislava: Ikar.

Práce naplňuje z väčšej časti zadání. Neproblematizuje prekryv a odchylky medzi genderovými štúdií a feministickým výskumným prístupem. Na niektorých miestach príliš zjednodušené prezentuje niektoré aspekty sexismu (androcentrismu) v konvenčnom výskume a naopak vulgarizuje (byť možná nezámerně) prístup k rozhovorům ve výskume feministickém, genderovém.